

Taisnīguma princips: bioētika un Platona skatījums

Laura Bitīniece

Rīgas Stradiņa universitāte, Humanitāro zinātņu katedra, Latvija

Ievads. Taisnīgums ir viens no sengrieķu domātāja Platona filosofijas centrālajiem jautājumiem. Platons piedāvā komplicētu un, iespējams, pirmajā tuvinājumā neierastu skatījumu uz to, kā taisnīgums izpaužas cilvēka dvēselē un sabiedrībā. Taisnīgums pēdējās desmitgadēs atkārtoti nokļuvis ētikas diskusiju uzmanības lokā, esot viens no četriem bioētikas pamatprincipiem. Platona taisnīguma izpratne atšķiras no taisnīguma principa bioētikā.

Darba mērķis. Mūsdienu debatēs medicīnas filosofijā plaši izmanto un apspriež amerikāņu filosofa Tomasa Bičema (*T. L. Beauchamp*) un Džeimsa Čaildresa (*J. F. Childress*) formulētos bioētikas pamatprincipus. Pievēršot uzmanību taisnīguma principam, kas rodams starp tiem, iespējams jautāt, ar ko atšķiras Platona taisnīguma izpratne un vai Platonam būtu kas piebilstams mūsdienu bioētikas diskusijās par taisnīgumu?

Taisnīguma princips bioētikā vispārīgi tiek formulēts kā pienākums ievērot sava veida balansu starp risku un ieguvumiem, kas paredz, ka taisnīgums tiek saprasts kā ārēju faktoru (patīkamā / nepatīkamā, izdevīgā / neizdevīgā) savstarpējā attiecība, attiecība pret citiem un pret subjektu. Šādā veidā taisnīgums atklājas kā privilēģiju jeb resursu sadale.

Platons darbā "Valsts" piedāvā citādu taisnīguma izpratni, kas balstīta nevis privilēģiju, bet funkciju sadalē. Cilvēka funkcijas iespējams iedalīt ārējās (tādās, kas veido indivīda attiecības ar sabiedrību) un iekšējās (kas attiecas uz indivīda attiecībām pašam ar sevi). Taisnīgums kā funkciju sadale cieši savijas ar jautājumu par privilēģijām, taču ar to nesakrīt. Platona filosofija paver plašāku kontekstu cilvēka paša attiecībām ar sevi, kas savukārt maina veidu, kādā iespējams aplūkot ētiskus jautājumus.

Viens aspekts Platona taisnīguma izpratnē saistīts ar cilvēka pienākumu nodibināt taisnīgumu savā dvēselē, respektīvi, attiekties taisnīgi pret sevi. Šajā kontekstā kā svarīgākā funkcija ir izceļama sevis iekšējā pilnveide, uzturēšana un labākā iespējamā stāvokļa nodrošināšana. Taisnīguma iedibināšanā nekonkurē ar citiem kā resursu sadale, un labklājība (arī ķermeniskā veselība) no kaut kā iegūstama kļūst par veidojamu. Atbildībai par taisnīguma realizāciju nonākot paša cilvēka rokās, arī taisnīguma izpaušmei sabiedrībā rodas citas dimensijas.

Secinājumi. Taisnīguma princips bioētikā tiek izprasts kā privilēģiju sadale, savukārt Platona filosofija piedāvā aplūkot subjekta atbildību par taisnīguma pret sevi realizāciju kā viņa primāro funkciju. Tādējādi taisnīguma konceptu iespējams paplašināt, diskutējot pat ētiskiem jautājumiem biomedicīnas jomā.